

Apoštolský list

Desiderio desideravi

Svatého otce

Františka

biskupům, kněžím, jáhnům, zasvěceným osobám a věřícím laikům
o liturgické formaci Božího lidu

*Desiderio desideravi
hoc Pascha manducare vobiscum,
antequam patiar.
(Lk 22,15)*

1. Drazí bratři a sestry,

poté co jsem se už obrátil k biskupům svým motu proprio [Traditionis custodes](#), oslovuji nyní tímto listem všechny, abych s vámi sdílel některé úvahy týkající se liturgie, která je základním rozměrem života církve. Je to velmi rozsáhlé téma a zasluhuje po všech stránkách pečlivou pozornost: nicméně nemám v úmyslu se v tomto textu zabývat danou problematikou vyčerpávajícím způsobem. Chci pouze nabídnout několik podnětů k zamyšlení, abychom rozjímali o kráse a pravdě křesťanského obřadu.

Liturgie: „dnešek“ dějin spásy

2. „Toužebně jsem si přál jíst s vámi tohoto velikonočního beránka, dříve než budu trpět“ (Lk 22,15). Ježíšova slova, která otevírají příběh poslední večeře, nám nabízejí nečekanou možnost vytušit hloubku lásky osob Nejsvětější Trojice k nám.
3. Petr a Jan byli posláni, aby vše připravili na hostinu velikonočního beránka. Avšak celé stvoření a celé dějiny – které se konečně začínají projevovat jako dějiny spásy – jsou při bližším zkoumání velkou přípravou na onu večeři. Petr a ostatní jsou u stolu nic netuší, a přece jsou nepostradatelní: aby jakýkoliv dar mohl být darem, potřebuje někoho, kdo by byl ochoten ho přijmout. Nepoměr mezi velikostí daru a bezvýznamností toho, kdo jej přijme, je zde nesmírný a nemůže nás to nepřekvapit. Navzdory tomu je Pánovým milosrdenstvím dar svěřen apoštolům, aby ho přinesli každému člověku.
4. Nikdo si na té hostině místo nezasloužil, všichni byli pozvaní, lépe řečeno přitáhla je vroucí Ježíšova touhajist s nimi velikonočního beránka. On ví, že Beránkem těch Velikonoc je on, ví, že je tím velikonočním beránkem. To je ta absolutní novinka oné večeře, jediná opravdová novinka v dějinách, která činí tu večeři jedinečnou, a proto „poslední“, neopakovatelnou. Ale Ježíšovo nejhlubší přání vytvořit s námi to

společenství, které bylo a stále je původním plánem, nemůže být naplněno, dokud každý člověk „z každého kmene, jazyka, lidu a národa“ (Zj 5,9) nebude jíst jeho tělo a pít jeho krev: proto bude tatáž večeře zpřítomňována při slavení eucharistie až do jeho návratu.

5. Svět to ještě neví, ale všichni jsou „pozváni k Beránkově svatební hostině“ (Zj 19,9). Pro vstup je zapotřebí jen svatební šat víry, která pramení z naslouchání jeho slovu (srov. Řím 10,17): církev ho šíje na míru z látky do běla „vyprané v Beránkově krvi“ (srov. Zj 7,14). Nemůžeme si dopřát ani chvilku oddechu, když víme, že ne všichni ještě přijali pozvání na večeři nebo že někteří ho zapomněli či ztratili na spletitých cestách lidského života. Proto jsem řekl, že „sním o misijním rozhodnutí, které bude schopné všechno proměnit, aby se zvyklosti, styly, harmonogramy, slovník i všechny církevní struktury staly přiměřenou cestou k evangelizaci současného světa spíše než k sebe prezentaci“:¹ aby všichni mohli zasednout k večeři Beránkovy oběti a žít z něj.
6. Dříve než jsme odpověděli na jeho pozvání – mnohem dříve – toužil po nás: možná si to ani neuvědomujeme, ale pokaždé když jdeme na mši, prvotní důvod je, že nás přitáhla jeho touha po nás. Z naší strany možná odpověď, která také znamená nejnáročnější askezi, je jako vždy odevzdat se jeho lásce, nechat se jím přitáhnout. Každé naše přijímání těla a krve Kristovy si on jistě přál při poslední večeři.
7. Obsahem lámaného Chleba je Ježíšův kříž, jeho oběť uskutečněná v poslušnosti lásky k Otci. Kdybychom neměli poslední večeři, přesněji řečeno obřadní předzvěst jeho smrti, nebyli bychom schopni pochopit, jak by se smrt mohla stát aktem dokonalého obřadu, který je hoden Otce, jediným pravým aktem obřadu. O několik hodin později by apoštolové mohli vidět v Ježíšově kříži, kdyby unesli jeho tíhu, co znamená „obětované tělo“, „prolitá krev“: a právě to si připomínáme při každé eucharistii. Když se Zmrtvýchvstalý vrátí, aby lámal chléb pro emauzské učedníky a pro apoštoly, kteří se vrátili k lovu ryb – a ne lidí – v Galilejském moři, to gesto jim otevře oči a uzdraví je ze slepoty způsobené hrůzou kříže, aby byli schopni „vidět“ Vzkříšeného a věřit ve vzkříšení.
8. Kdybychom přišli po Letnicích do Jeruzaléma a cítili touhu nejen mít informace o Ježíši Nazaretském, ale také se s ním znovu setkat, neměli bychom jinou možnost než vyhledat jeho učedníky, abychom naslouchali jeho slovům a viděli jeho gesta živější než kdykoli jindy. Neměli bychom jinou možnost skutečně se s ním setkat než komunitu, která slaví. Proto církev vždy střežila jako svůj nejdražší poklad Pánův příkaz: „To číňte na mou památku.“
9. Církev si hned od počátku uvědomovala, že nejde o nějaké byt' posvátné představení večeře Páně: nemělo by žádný smysl a nikoho by ani nenapadlo „zinscenovat“ – tím spíše před zraky Marie, Matky Páně – ten vrcholný okamžik Mistra života. Církev osvícená Duchem Svatým už od počátku chápala, že to, co bylo vidět na Ježíši, co bylo

¹ *Evangelii gaudium*, č. 27, Praha, Paulínky 2014.

možné vidět očima a čeho bylo možné se dotknout rukama, jeho slova a gesta, konkrétní podoba vtěleného Slova, to všechno z něj přešlo do slavení svátostí.²

Liturgie: místo setkání s Kristem

- 10.** V tom spočívá veškerá působivá krása liturgie. Kdyby pro nás bylo vzkříšení pojmem, ideou, myšlenkou; kdyby pro nás byl Vzkříšený jen vzpomínkou jiných lidí, jakkoli významných jako apoštolové, kdybychom nedostali možnost se opravdově s ním setkat, znamenalo by to prohlásit za vyčerpanou novost toho, že Slovo se stalo tělem. Naproti tomu je vtělení, kromě toho, že bylo jedinou novou událostí, kterou dějiny znají, také metodou, kterou Nejsvětější Trojice zvolila, aby nám otevřela cestu společenství. Křesťanská víra je buď setkání s živým Kristem, anebo není.
- 11.** Liturgie nám možnost takového setkání zaručuje. Nepotřebujeme vágní připomínku poslední večeře: potřebujeme se této večeře zúčastnit, abychom mohli naslouchat jeho hlasu, jíst jeho tělo a pít jeho krev: potřebujeme ho. Eucharistie a všechny svátosti nám zaručují možnost setkat se s Pánem Ježíšem nechat se zasáhnout mocí jeho velikonočního tajemství. Spásonosná moc Ježíšovy oběti, každého jeho slova, každého jeho gesta, pohledu, citu k nám přichází ve slavení svátostí. Já jsem Nikodém, Samaritánka, posedlý v Kafarnau a ochrnulý v Petrově domě, hříšnice, již bylo odpuštěno, či žena trpící krvácením, Jairova dcera a slepý z Jericha, Zacheus i Lazar, lotr i Petr, kterým bylo odpuštěno. Pán Ježíš, který „se obětoval na kříži, již neumírá a skrze znamení utrpení nesmrtelný žije“,³ nám nadále odpouští, uzdravuje a zachraňuje nás mocí svátostí. Je to konkrétní způsob, jak nás skrze vtělení miluje; jak hasí onu žízeň po nás, kterou potvrdil na kříži (srov. Jan 19,28).
12. Naše první setkání s jeho Velikonocemi je událost, která poznamenává život nás všech, kdo věří v Krista: náš křest. Není to mentální přilnutí k jeho myšlení nebo podpis kodexu chování, který nám předkládá: znamená to ponořit se do jeho utrpení, smrti, vzkříšení a nanebevstoupení. Není to magické gesto: magie je opakem logiky svátostí, protože usiluje o moc nad Bohem, a proto pochází od pokušitele. V dokonalé návaznosti na vtělení je nám dána možnost skrze přítomnost a působení Ducha zemřít a vstát z mrtvých v Kristu.
13. Způsob, jakým k tomu dochází, je dojemný. Modlitba při svěcení křestní vody⁴ nám ukazuje, že Bůh stvořil vodu právě kvůli křtu. Znamená to, že když Bůh tvořil vodu, myslel na křest každého z nás a tato myšlenka ho provázela v jeho jednání v průběhu dějin spásy pokaždé, když chtěl s určitým záměrem použít vodu. Jako by ji chtěl poté, co ji stvořil, zdokonalit, aby se mohla stát křestní vodou. A tak ji chtěl naplnit pohybem

² Srov. Lev Veliký, *Sermo LXXIV: De ascensione Domini II,1*: „quod [...] Redemptoris nostri conspicuum fuit, in sacramenta transvisit» (Kázání LXXIV: O Nanebevstoupení Páně II,1).

³ Praefatio paschalis III, *Missale Romanum 2008*, s. 367: «Qui immolatus iam non móritur, sed semper vivit occísus». (Preface 3. velikonoční: „On – Beránek obětovaný – už neumírá, Beránek zabítý žije navěky.”)

⁴ Srov. Římský misál, 2008, s. 532.

svého Ducha, který se nad ní vznášel (srov. Gn 1,2), aby v zárodku obsahovala moc posvěcovat; použil ji, aby obnovil lidstvo v potopě (srov. Gn 6,1–9,29); ovládl ji tím, že ji rozdělil, aby otevřel cestu osvobození v Rudém moři (srov. Ex 14); posvětil ji v Jordánu tím, že do ní ponořil tělo Slova naplněného Duchem (srov. Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–22). Nakonec ji smísil s krví svého Syna, darem Ducha nerozlučně spojeným s darem života a smrti Beránka obětovaného za nás, a nechal ji na nás vytrysknout z probodeného boku (Jan 19,34). A právě do této vody jsme byli ponořeni, abychom její mocí mohli být naroubováni na Kristovo tělo a s ním být vzkříšení k nesmrtelnému životu (srov. Řím 6, 1–11).

Církev: svátost Kristova Těla

14. Jak nám připomněl 2. vatikánský koncil⁵ s odkazem na Písmo, Otce a liturgii – pilíře pravé Tradice – z boku Krista, zesnulého na kříži, vzešlo obdivuhodné tajemství celé církve.⁶ Paralela mezi prvním a novým Adamem je překvapivá: tak jako Bůh stvořil Evu z boku prvního Adama, poté co na něj nechal sestoupit hluboký spánek, podobně z boku nového Adama, spícího smrtelným spánkem, vzniká nová Eva, církev. Ohromují nás slova, o nichž si můžeme myslet, že si je nový Adam přivlastnil při pohledu na církev: „To je konečně kost z mých kostí a tělo z mého těla!“ (Gn 2,23). Protože jsme uvěřili Slovu a sestoupili do křestní vody, stali jsme se kostí z jeho kostí a tělem z jeho těla.
15. Bez tohoto začlenění nelze v plnosti uctívat Boha. Skutečně existuje jediný úkon uctívání, který je dokonalý a milý Otci, a to poslušnost Syna, jejíž mírou je jeho smrt na kříži. Jediná možnost, jak můžeme mít účast na jeho oběti, je stát se syny v Synu. To je dar, který jsme dostali. Subjektem působícím v liturgii je vždy a pouze Kristus – církev, mystické tělo Kristovo.

Teologický význam liturgie

16. Koncilu – a liturgickému hnutí, které mu předcházelo – vděčíme za znovuobjevení teologického chápání liturgie a jejího významu v životě církve: jak zásadní byly obecné principy uvedené v *Sacrosanctum Concilium* pro zavedení reformy, tak zásadní zůstávají i nadále, aby napomohly plné, uvědomělé, aktivní a plodné účasti na,⁷ které jsou „první a nezbytný zdroj, ze kterého mají věřící čerpat skutečně křesťanského ducha“⁸. Tímto listem bych chtěl jednoduše vyzvat celou církev, aby znovu objevila, chránila a žila pravdu a sílu křesťanského obřadu. Přál bych si, aby krása křesťanského

⁵ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 5.

⁶ Srov. Augustinus, *Enarrationes in psalmos*. Ps 138,2; *Oratio post septimam lectionem, Vigilia paschalis, Missale Romanum*, 2008, s. 359; Super oblata, Pro Ecclesia (B), *Missale Romanum*, 2008, s. 1076.

⁷ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 11.14.

⁸ Tamtéž, č. 14.

obřadu a jeho nezbytné důsledky v životě církve nebyly potřísněny povrchním a omezeným chápáním jeho hodnoty, anebo ještě hůř jeho zneužíváním ve službě nějaké ideologické vize, ať by byla jakákoliv. Ježíšova velekněžská modlitba při poslední večeři „ať všichni jsou jedno“ (Jan 17,21) odsuzuje každé naše rozdělení okolo rozlámaného Chleba, „svátosti zbožnosti, znamení jednoty, pouta lásky“.⁹

Liturgie: lék na jed duchovního zesvětštění

17. Opakovaně jsem varoval před nebezpečným pokušením pro život církve, jakým je „duchovní zesvětštění“: rozsáhle jsem o tom hovořil v exhortaci *Evangelii gaudium* (č. 93–97) a gnosticismus a neopelagianismus jsem označil za dva vzájemně propojené způsoby, které toto zesvětštění živí.

První redukuje křesťanskou víru na subjektivismus, který jedince uzavírá „v imanenci svého rozumu či svých pocitů“.¹⁰

Druhý ruší hodnotu milosti, aby spoléhal jen ve své vlastní síly, a dává tím prostor „narcistnímu a autoritářskému elitářství, kde se namísto evangelizování analyzují a klasifikují ti druzí a namísto usnadňování přístupu k milosti se plýtvá energií na kontrolování“.¹¹

Tyto pokřivené formy křesťanství mohou mít pro život církve katastrofální důsledky.

18. Z toho, co jsem připomněl výše, je zřejmé, že liturgie je ze své podstaty neúčinnějším lékem na tyto jedy. Hovořím přirozeně o liturgii v jejím teologickém smyslu, rozhodně ne – jak to potvrdil již Pius XII. – jako o *slavnostním ceremoniálu* nebo o *pouhém souhrnu zákonů a nařízení*, kterými se bohoslužba řídí.¹²

19. Pokud nás gnosticismus nakazí jedem subjektivismu, liturgická slavnost nás osvobodí z vězení sebevztáženosti živené vlastním rozumem a citem: úkon slavení nepatří jednotlivci, ale Kristu-církvi, celku věřících sjednocených v Kristu. Liturgie neříká „já“, ale „my“ a jakékoliv omezení rozsahu onoho „my“ je vždy démonické. Liturgie nás neponechává samotné při hledání individuálního zdánlivého poznání Božího tajemství, ale bere nás za ruku, společně jako shromáždění, aby nás uvedla do tajemství, které nám zjevuje Slovo a svátostná znamení. A dělá to v souladu s Božím působením cestou vtělení, prostřednictvím symbolické řeči těla, která má přesah do věcí, prostoru a času.

20. Pokud nás neopelagianismus nakazí domněnkou, že spásy dosáhneme vlastními silami, liturgická slavnost nás očišťuje tím, že hlásá nezaslouženost daru spásy přijatého ve víře. Účast na eucharistické oběti není naše vymoženost, kterou bychom se mohli chlubit před Bohem a bratry. Začátek každého obřadu mi připomíná, kdo jsem, když ode mne vyžaduje, abych vyznal svůj hřích, a vyzývá mě, abych prosil blahoslavenou Pannu Marii, anděly, svaté a všechny bratry a sestry, aby se za mě u Pána přimlouvali:

⁹ Srov. Augustinus, *In Ioannis Evangelium tractatus XXVI*, 13.

¹⁰ *Evangelii gaudium*, č. 94.

¹¹ Tamtéž.

¹² Srov. Enc. *Mediator Dei* (20. listopadu 1947), in *AAS* 39 (1947), s. 532.

jistě nejsme hodni vstoupit do jeho domu, potřebujeme jeho jediné slovo, abychom byli spaseni (srov. Mt 8,8). Nemůžeme se chlubit ničím jiným než křížem našeho Pána Ježíše Krista (srov. Gal 6,14). Liturgie nemá nic společného s asketickým moralizováním: je to Pánův velikonoční dar, který obnovuje náš život, pokud ho přijímáme s poslušností. Do večeřadla se nevstupuje jinak než skrze přitažlivou sílu jeho touhy jíst s námi velikonočního beránka: „Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.“ – „Toužebně jsem si přál jíst s vámi tohoto velikonočního beránka, dříve než budu trpět“ (Lk 22,15).

Každý den objevovat krásu pravdy křesťanského obřadu

21. Musíme však dávat pozor: má-li být lék liturgie účinný, musíme každý den znovu objevovat krásu pravdy křesťanského obřadu. Znovu odkazuji na jeho teologický smysl, jak je obdivuhodně popsán v odstavci č. 7 v *Sacrosanctum Concilium*: Liturgie je Kristovo kněžství, které se nám zjevilo a bylo darováno v jeho Velikonocích, které se dnes zpřítomňuje a působí skrze znamení vnímatelná smysly (voda, olej, chléb, víno, gesta, slova), protože Duch tím, že nás ponořuje do velikonočního tajemství, mění celý náš život a stále více nás připodobňuje Kristu.
22. Nepřetržitě objevování krásy liturgie není vyhledáváním rituálního estetismu, který si libuje jen v péči o vnější formality obřadu nebo se spokojí s úzkostlivým dodržováním předpisů. Tím samozřejmě nechci v žádném případě schvalovat opačný postoj, který zaměňuje jednoduchost s nedbalou banálností, podstatu s nechápavou povrchností, konkrétnost rituálního úkonu s přehnaným praktickým funkcionalismem.
23. Rozumějme si: musí se dbát na každý aspekt slavení (prostor, čas, gesta, slova, předměty, oblečení, zpěv, hudba...) a je třeba dodržovat každý předpis: tato pozornost by stačila, aby shromáždění nebylo ochuzeno o to, na co má právo, totiž o velikonoční tajemství slavené podobou obřadu, kterou ustanoví církev. Ovšem ani zaručená kvalita, ani dodržovaná a pravidla obřadního úkonu by nestačily k naší plné účasti.

*Úžas nad velikonočním tajemstvím:
nezbytná součást liturgického úkonu*

24. Pokud bychom nežasli nad velikonočním tajemstvím, přítomným v konkrétní podobě svátostných znamení, riskovali bychom, že oceán milosti, který zaplavuje každý obřad, nás neprostoupí. Nestačí chvályhodné úsilí ve prospěch lepší kvality obřadu ani výzva k niternosti: pokud nepřijme zjevení křesťanského tajemství, vystavuje se riziku, že se omezí na prázdnou subjektivitu. Setkání s Bohem není plodem individuálního niterného hledání Boha, ale darovanou událostí: s Bohem se můžeme setkat skrze novou událost vtělení, která při poslední večeři vyústí až do vrcholné touhy být námi pozřeni. Jak může dojít k takovému neštěstí, že se nám vytratí okouzlení krásou tohoto daru?

25. Když hovořím o úžasu nad velikonočním tajemstvím, nemám vůbec na mysli to, co se míní mlhavým výrazem „smysl pro tajemství“: někdy se liturgické reformě činí údajné výtky, že tento *smysl pro tajemství* ze slavení vyloučila. Úžas, o kterém hovořím, není nějaké rozrušení tváří v tvář temné skutečnosti nebo záhadnému rituálu, je to naopak úžas nad tím, že spásonosný Boží plán nám byl zjeven v Ježíšově velikonoční oběti (srov. Ef 1,3–14), jejíž účinek nás neustále zasahuje při slavení „tajemství“, resp. svátostí. Přesto zůstává pravdou, že plnost zjevení nás vzhledem k naší lidské konečnosti převyšuje a bude dovršena na konci časů, až se Pán vrátí. Je-li úžas pravý, nehrozí žádné riziko, že by se proměněná přítomnost Boha nevnímala, navzdory blízkosti, kterou žádalo vtělení. Pokud by reforma odstranila onen „smysl pro tajemství“, spíše než obvinění by to byla známka zásluhy. Krása, stejně jako pravda, vždy vyvolává úžas, a když se týkají Božího tajemství, vedou k adoraci.
26. Úžas je podstatnou součástí liturgického úkonu, protože je to postoj těch, kteří vědí, že se ocitají tváří v tvář zvláštnosti symbolických gest; je to údiv těch, kteří zakoušejí sílu symbolu, který se neodvolává na abstraktní pojem, ale obsahuje a ve své konkrétní podobě vyjadřuje to, co znamená.

Potřeba solidní a vitální liturgické formace

27. Základní otázka tedy zní: Jak znovu získat schopnost naplno prožívat liturgický úkon? Koncilová reforma si to klade za cíl. Je to velmi náročná výzva, protože moderní člověk – třebaže to neplatí pro všechny kultury stejně – ztratil schopnost vypořádat se se symbolickým jednáním, které je podstatným rysem liturgického úkonu.
28. Postmoderní doba – v níž si člověk připadá ještě ztracenější, bez jakéhokoliv ukotvení, bez hodnot, protože je považuje za bezvýznamné, zcela osamělý uprostřed roztržitého, která nenabízí smysluplný horizont – je stále ještě zatížena dědictvím, které nám zanechala předchozí doba a které sestává z individualismu a subjektivismu (připomínají opět pelagianismus a gnosticismus) a také z abstraktního spiritualismu, jenž odporuje samotné přirozenosti člověka, vtěleného ducha, který je proto sám o sobě schopen symbolicky jednat a chápat.
29. Církev shromážděná na koncilu se chtěla konfrontovat s požadavky moderní doby, znovu potvrdit vědomí, že je Kristovou svátostí, *světlem národů* (*Lumen gentium*), zbožně naslouchat *Božímu slovu* (*Dei verbum*) a přijmout za své *radost a naději* (*Gaudium et spes*) dnešních lidí. Významné koncilní konstituce jsou navzájem provázané a není náhoda, že důležitá a jedinečná reflexe ekumenického koncilu – nejvyššího výrazu synodality církve, jehož bohatství jsem povolán spolu s vámi spravovat – začala od liturgie (*Sacrosanctum Concilium*).
30. Na závěr druhého zasedání koncilu (4. prosince 1963) se sv. Pavel VI. vyjádřil takto: „Ostatně, tato vášnivá a složitá diskuse nezůstala bez hojného ovoce: ve skutečnosti toto téma, které bylo projednáváno na prvním místě a v jistém smyslu je v církvi prvořadé jak svou povahou, tak důstojností – máme na mysli posvátnou liturgii –,

dospělo k šťastnému závěru a dnes bude slavnostním obřadem uvedeno v platnost. Z tohoto důvodu se naše duše upřímně raduje. Tím uznáváme, že byl respektován správný řád hodnot a povinností: tím jsme uznali, že čestné místo musí být vyhrazeno Bohu; že naší první povinností je vzývat v modlitbách Boha; že posvátná liturgie je prvotním zdrojem oné božské výměny, v níž se nám sděluje Boží život, je to první škola naší duše, je to první dar, který musíme dát křesťanskému lidu, sjednocenému s námi ve víře a vytrvalé modlitbě; a konečně, první výzva pro lidstvo, aby rozvázalo svůj němý jazyk ve svatých a upřímných modlitbách a pocítilo tu nevýslovnou sílu obnovy ducha, která je hluboce zakořeněná v našem zpěvu Božích chval a v naději lidí, skrze Ježíše Krista a v Duchu Svatém.“¹³

31. Nemohu se v tomto listu věnovat bohatství jednotlivých výrazů, to ponechám vašemu rozjímání. Jestliže je liturgie „vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla“,¹⁴ dobře chápeme, o co v liturgické otázce jde. Bylo by banální chápat napětí, bohužel přítomné v souvislosti s obřadem, jako prostou názorovou odlišnost v rámci různého vnímání jedné formy obřadu. Je to především ekleziologická problematika. Nechápu, jak můžeme tvrdit, že uznáváme platnost koncilu – i když mě trochu překvapuje, že katolík může předpokládat, že tak neučiní – a přitom nepřijímáme liturgickou reformu zrozenou ze *Sacrosanctum Concilium*, která ukazuje liturgii v důvěrném spojení s vizí církve obdivuhodně popsanou v *Lumen gentium*. Proto – jak jsem vysvětlil v listu zaslaném všem biskupům – jsem cítil povinnost potvrdit, že „liturgické knihy promulgované svatými papeži Pavlem VI. a Janem Pavlem II. v souladu s dekrety 2. vatikánského koncilu jsou jediným výrazem *lex oranti* římského ritu“.¹⁵

Odmítnutí reformy, stejně jako její povrchní chápání, nás odvádí od závazku najít odpovědi na otázku, kterou znovu opakuji: Jak rozvíjet schopnost prožívat plně liturgický úkon? Jak i nadále žasnout nad tím, co se v obřadu před našima očima odehrává? Potřebujeme solidní a životně důležitou liturgickou formaci.

32. Vraťme se ještě do večeradla v Jeruzalémě: ráno o Letnicích se rodí církev, počáteční buňka nového lidstva. Jen společenství mužů a žen, kteří jsou smíření, neboť jim bylo odpuštěno, živí, protože on žije, a pravdiví, protože v nich přebývá Duch pravdy, může rozevřít úzký prostor duchovního individualismu.

33. Právě společenství Letnic může lámat chléb v jistotě, že Pán je živý, vstal z mrtvých, je přítomný se svým slovem, svými gesty, obětí svého těla a své krve. Od toho okamžiku se obřad stává výsadním, nikoli jediným místem setkání s ním. Víme, že jen díky tomuto setkání se člověk stává naplno člověkem. Jen církev Letnic může chápat člověka jako osobu, otevřenou pro plný vztah s Bohem, stvořením a bratry.

34. Zde vystává rozhodující otázka liturgické formace. Guardini říká: „Tak je nastíněn i první praktický úkol: za podpory této vnitřní proměny naší doby se musíme znovu

¹³ AAS 56 (1964), s. 34.

¹⁴ *Sacrosanctum Concilium*, č. 10.

¹⁵ (Motu proprio *Traditionis custodes*, čl. 1.

naučit dostát náboženskému vztahu jako lidé v plném slova smyslu.¹⁶ Právě to liturgie umožňuje, to nás formuje. Sám Guardini neváhá potvrdit, že bez liturgické formace „reformy v obřadu a v textu příliš nepomohou“.¹⁷ Nemám v úmyslu se nyní vyčerpávajícím způsobem zabývat bohatým tématem liturgické formace: chtěl bych jen nabídnout několik podnětů k zamyšlení. Myslím, že můžeme rozlišit dva aspekty: formaci k liturgii a formaci liturgií. První je ve službě druhému, které je zásadní.

35. Je nezbytné najít formační prostředky jako studium liturgie: počínaje liturgickým hnutím se v tomto ohledu velmi pokročilo díky cenným příspěvkům mnoha vědců a akademických institucí. Nicméně je zapotřebí rozšířit tyto poznatky mimo akademické prostředí, a to dostupným způsobem, aby každý věřící mohl růst v poznání teologického významu liturgie – to je klíčová a základní otázka všech liturgických znalostí a liturgické praxe – stejně jako vývoje křesťanského obřadu, a získal tak schopnost porozumět eukologickým textům, dynamismům obřadu a jejich antropologické hodnotě.
36. Myslím na obvyklost našich shromáždění, která se scházejí ke slavení eucharistie v den Páně, neděli co neděli, Velikonoce co Velikonoce, v mimořádných okamžicích života jednotlivců a komunit, v různých obdobích života: vysvěcení duchovní konají pastorační činnost prvořadého významu, když uvádějí pokřtěné věřící do opakující se zkušenosti Velikonoc. Vždy mějme na paměti, že celebrujícím subjektem je církev, Kristovo Tělo, ne pouze kněz. Poznatky získané studiem jsou jen první krok k tomu, abychom mohli vstoupit do slaveného tajemství. dDchovní, kteří předsedají shromáždění, k vedení bratří a sester nepochybně cestu znají, protože ji jednat prostudovali na mapě teologické vědy a pak ji také následovali ve zkušenosti živé víry, živené modlitbou, rozhodně nejde jen o závazek, který mají dodržet. V den svěcení slyší každý kněz svého biskupa říkat: „Uvědomuj si, co budeš dělat, napodobuj, co budeš slavit, přizpůsob svůj život tajemství kříže Krista Pána.“¹⁸
37. Také studium liturgiky v seminářích musí brát v úvahu mimořádnou schopnost, kterou má obřad sám o sobě, že totiž nabízí organickou vizi teologického poznání. Každá teologická disciplína, každá ze své perspektivy, musí prokázat vlastní vnitřní propojení s liturgií, díky kterému se zjevuje a uskutečňuje jednota kněžské formace.¹⁹ Liturgicko-vědecký přístup k teologické formaci v seminářích by měl jistě i pozitivní dopad na pastorační činnost. Neexistuje žádný aspekt církevního života, který by v ní (liturgii) nenacházel svůj vrchol a svůj zdroj. Spíše, než výsledkem propracovaných programů je celková, organická, integrovaná pastorece důsledkem zasazení nedělní eucharistie,

¹⁶ R. Guardini, *Liturgische Bildung* (1923) in *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz 1992, s. 43; it. překl. *Formazione liturgica*, Brescia 2022, s. 69.

¹⁷ R. Guardini, *Der Kultakt und die gegenwärtige Aufgabe der Liturgischen Bildung* (1964) v *Liturgie und liturgische Bildung* (Mainz 1992) str. 14; it. překl. *L'atto di culto e il compito attuale della formazione liturgica. Una lettera* (1964) v *Formazione liturgica* (Brescia 2022) str. 33.

¹⁸ *De Ordinatione Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum* (1990), s. 95: „Agnosce quod ages, imitare quod tractabis, et vitam tuam mysterio dominicæ crucis conforma.“

¹⁹ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 16.

základu společenství, do centra života komunity. Teologické chápání liturgie nám v žádném případě neumožňuje chápat tato slova tak, jako by se vše omezovalo na obřadní aspekt. Slavení, které neevangelizuje, není autentické, jako není autentické hlásání, které nevede k setkání se Zmrtvýchvstalým ve slavení: obojí je tedy bez svědectví lásky jako znějící kov nebo zvučící cimbál (srov. 1 Kor 13,1).

38. Pro duchovní a pro všechny pokřtěné není liturgická průprava ve svém prvořadém smyslu něčím, co bychom mohli získat jednou provždy: protože dar slaveného tajemství přesahuje naši schopnost poznání, musí každého provázet trvalá formace s pokorou maličkých a v postoji, který vede k úžasu.
39. Závěrečná poznámka k seminářům: kromě studia musí nabízet také možnost prožít slavnost, která by z rituálního hlediska byla nejen příkladná, ale i autentická a živá, aby dovolila zakoušet opravdové společenství s Bohem, ke kterému musí směřovat i teologické znalosti. Jen působení Ducha může zdokonalit naše poznání Božího tajemství, což není otázka mentálního porozumění, ale vztahu, který se dotýká života. Taková zkušenost je pro duchovní zásadní, aby poté, co budou vysvěceni, mohli doprovázet společenství na stejné cestě poznání Božího tajemství, které je tajemstvím lásky.
40. Tato poslední úvaha nás vede k zamyšlení nad druhým významem výrazu „liturgická formace“. Mám na mysli formování účastí – každý podle svého povolání – na liturgickém obřadu. Také studijní znalosti, o nichž jsem právě hovořil, musí sloužit naplnění formačního účinku liturgie v každém věřícím v Krista, aby se nestaly racionalismem.
41. Z toho, co jsme řekli o povaze liturgie, je zřejmé, že poznání Kristova tajemství, zásadní otázka pro náš život, nespočívá v mentálním přijetí nějaké myšlenky, ale ve skutečném existenciálním propojení s jeho osobou. Liturgie se tedy nezabývá „znalostmi“ a její účel není primárně pedagogický (přestože má velkou pedagogickou hodnotu,²⁰ ale je chválou, díkůvzdáním za oběť Syna, jejíž spásonosná moc zasahuje náš život. V obřadu se odevzdáváme působení Ducha, který v něm koná, dokud nenabudeme Kristovy podoby (srov. Gal 4,19). Tato formace nás má připodobnit Kristu. Opakuji: nejde o mentální, abstraktní proces, ale j o to, stát se Kristem. To je účel, kvůli kterému byl dán Duch, jehož působení směřuje vždy a pouze k vytváření Kristova Těla. Tak je to s eucharistickým chlebem, platí to pro každého pokřtěného, který je povolán, aby dar získaný křtem, totiž být údem Kristova Těla, stále více naplňoval. Lev Veliký píše: „Naše účast na těle a krvi Kristově nesměřuje k ničemu jinému než k tomu, abychom se stali tím, co jíme.“²¹
42. K tomuto bytostnému propojení dochází – v souvislosti s vtělením – svátostnou cestou. Liturgii tvoří věci, které jsou přesným opakem duchovní abstrakce: chléb, víno, olej, voda, vůně, oheň, popel, kámen, plátno, barvy, tělo, slova, zvuky, ticho, gesta, prostor, pohyb, činnost, řád, čas, světlo. Všechno stvoření je projevem Boží lásky: od té doby,

²⁰ Srov. tamtéž, č. 33.

²¹ Lev Veliký, *Kázání XII: O Utrpení III*, 7.

co se tatáž láska projevila v plnosti na Ježíšově kříži, přitahuje k sobě všechno stvoření. Všechno tvorstvo je dáno do služby setkání s vtěleným, ukřižovaným, mrtvým, vzkříšeným a k Otci vystupujícím Slovem. Tak se modlíme nad vodou, již se bude křtít, ale také nad olejem, který bude sloužit jako svaté křížmo, a pronášíme slova při pozdvihování chleba a vína, plodů země a lidské práce.

43. Liturgie oslavuje Boha ne proto, že bychom mohli něco přidat ke kráse nepřístupného světla, v němž přebývá (srov. 1 Tim 6,16), nebo k dokonalosti andělského zpěvu, který věčné zní v nebesích. Liturgie oslavuje Boha, protože nám při slavení tajemství umožňuje, abychom zde na zemi viděli Boha, a když ho spatříme, abychom čerpali život z jeho velikonoční oběti: my, kteří jsme zemřeli pro své viny a byli jsme skrze milost přivedeni k životu s Kristem (srov. Ef 2,5), jsme Boží slávou. Irenej, *doctor unitatis*, nám to připomíná: „Boží slávou je živý člověk a lidský život spočívá v patření na Boha: jestliže již zjevení Boha skrze stvoření dává život všemu bytí, které žije na zemi, o to více je zjevení Otce skrze Slovo příčinou života pro ty, kteří vidí Boha!“²²
44. Guardini píše: „Tím je nastíněn první úkol liturgické formace: člověk se znovu musí stát způsobilým pro symboly.“²³ Toto úsilí se týká každého, vysvěcených duchovních i věřících. Není to snadný úkol, protože se moderní člověk stal negramotným, symboly již nedokáže chápat a nemá téměř potuchy o jejich existenci. To se děje i se symbolem našeho těla. Je symbolem, protože je intimním spojením duše a těla, zviditelněním duchovní duše v řádu tělesného, a v tom spočívá lidská jedinečnost, zvláštnost osoby, která není redukována na žádnou jinou formu bytí. Naše otevřenost vůči transcendentnu, Bohu, je zásadní: jestliže ji neuznáváme, nevyhnutelně nás to vede k tomu, že nepoznáme nejen Boha, ale i sebe sama. Stačí se podívat na paradoxní způsob, jakým se zachází s tělem, které je nyní až obsedantně opečováváno v honbě za mýtem věčného mládí, redukováno na materiální, kterému je upřena jakákoli důstojnost. Faktem je, že není možné dát hodnotu tělu, pokud vycházíme pouze z těla. Každý symbol je zároveň silný a křehký: pokud to nerespektujeme, pokud se s ním nezachází podle toho, čím je, roztříští se, ztrácí sílu, stává se bezvýznamným. Už nemáme pohled sv. Františka, který se díval na slunce – které nazýval bratrem, protože ho tak vnímal – viděl ho *bellu e radiante cum grande splendore* (krásné a zářící velkou nádherou) a plný úžasu zpíval: *de te Altissimu, porta significatione*.²⁴ Tím, že moderní člověk ztratil schopnost chápat symbolickou hodnotu těla a všeho stvoření, stává se pro něj symbolický jazyk liturgie téměř nedostupným. Nejde však o to, abychom se takového jazyka zřekli: není možné se ho zřici, protože si ho zvolila Nejsvětější Trojice, aby nás oslovila v těle Slova. Spíš jde o to, abychom si znovu osvojili schopnosti poznávat a chápat symboly liturgie. Nesmíme si zoufat, protože tento rozměr je, jak jsem právě řekl, v člověku zásadní a navzdory zlu materialismu

²² Irenaeus Lugdunensis, *Adversus haereses IV*, 20, 7.

²³ R. Guardini, *Liturgische Bildung* (1923) v *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz 1992, s. 36; it. překl. *Formazione Liturgica*, Brescia 2022, s. 60.

²⁴ *Zpěv o Stvoření*, Fonti Francescane, č. 263.

a spiritualismu – oba popírají jednotu těla a v duše – je vždy připraven znovu se vynořit jako každá pravda.

45. Otázka, kterou si proto klademe, tedy zní: Jak se vrátit k tomu, abychom byli schopni symbolů? Jak se vrátit k tomu, abychom je uměli chápat, abychom je mohli žít? Dobře víme, že slavení svátostí je – skrze Boží milost – účinné samo o sobě (*ex opere operato*), ale to nezaručuje plné zapojení lidí bez adekvátního způsobu, jak se postavit k jazyku slavení. Symbolické chápání není otázkou rozumového poznání, osvojování si pojmů, ale je to životní zkušenost.
46. Především musíme znovu získat důvěru ve stvoření. Mám tím na mysli, že věci – jimiž jsou svátosti „vytvořeny“ – pocházejí od Boha, k němu směřují a on je přijal, zvláště při vtělení, aby se staly nástroji spásy, nositeli Ducha, cestou milosti. Zde vidíme odstup jak od materialistického, tak spiritualistického pohledu. Jsou-li stvořené věci nedílnou součástí svátostného úkonu, který působí naši spásu, musíme se k nim stavět s novým pohledem, který nebude povrchní, bude plný úcty a vděčnosti. Již od počátku obsahují zárodky posvěcující milosti svátostí.
47. Další rozhodující otázkou – opět s ohledem na to, jak nás liturgie formuje – je výchova nezbytná k tomu, abychom získali vnitřní postoj, který nám umožní vnímat a chápat liturgické symboly. Vyjádřím to jednoduše. Myslím na rodiče a ještě více na prarodiče, ale také na naše kněze a katechety. Mnozí z nás si právě od nich osvojili sílu liturgických gest – jako například znamení kříže, pokleknutí, vyznání naší víry. Možná to nemáme v živé paměti, ale snadno si dokážeme představit gesto větší ruky, která uchopí malou ruku dítěte a pomalu ji doprovází, aby poprvé vykonala pohyb ve znamení naší spásy. Pohyb je doprovázen slovy, i ta jsou vyslovována pomalu, jako by chtěla ovládnout každý okamžik gesta, celého těla: „Ve jménu Otce... i Syna... i Ducha Svatého... Amen.“ Potom ruku dítěte pustíme a připraveni přijít ji na pomoc sledujeme, jak sama opakuje to gesto, které jako oděv s ním roste a obléká ho způsobem, který zná jen Duch. Od té chvíle nám ono gesto, jeho symbolická síla, patří, nebo lépe řečeno – my patříme tomuto gestu, ono nám dává podobu, jsme jím formováni. Není třeba příliš mnoho mluvit, není nutné o tom gestu pochopit všechno: je třeba být malí jak při jeho předávání, tak při jeho přijímání. Zbytek je dílem Ducha. Tak jsme byli uvedeni do symbolické řeči. O toto bohatství se nesmíme nechat okrást. Jak rosteme, můžeme mít více prostředků, abychom mohli porozumět, ale vždy pod podmínkou, že zůstaneme malí.

Ars celebrandi

48. Jeden ze způsobů, jak si životně důležitého porozumění symbolům liturgie vážít a růst v něm, je péče o umění slavit. I tento výraz lze vykládat různě. Objasní se, když ho chápeme s ohledem na teologický smysl liturgie, jak ho popisuje konstituce *Sacrosanctum concilium* v č. 7, na který jsme se vícekrát odvolávali. *Ars celebrandi* nemůže být omezováno na pouhé rubrikového aparátu ani ho nelze považovat za

nápaditou – někdy nevhodnou – tvořivost bez pravidel. Obřad je sám o sobě normou a norma není nikdy cílem sama o sobě, ale vždy slouží vyšší skutečnosti, kterou chce chránit.

49. Jako každé umění vyžaduje různé znalosti.

Především pochopení dynamiky, která popisuje liturgii. Okamžik slavnostního úkonu je místem, kde se skrze památku zpřítomňuje velikonoční tajemství, aby ho pokřtění lidé díky své účasti mohli zakoušet ve svém životě: bez tohoto pochopení se snadno upadá do vnějškovosti (více či méně vytříbené) a do schematismu (více či méně rigidního). Je tedy nutné vědět, jak Duch Svatý působí při každém slavení: umění slavit musí být v souladu s působením Ducha. Jen tak se osvobodí od subjektivismu, který je důsledkem převahy osobní citlivosti, a od kulturalismu, který představuje nekritické osvojení kulturních prvků, jež nemají nic společného se správným procesem inkulturace.

Nakonec je nezbytné znát dynamiku symbolického jazyka, jeho zvláštnosti a účinnost.

50. Z těchto stručných poznámek je zřejmé, že umění slavit se nemůže improvizovat. Jako každé jiné umění vyžaduje vytrvalou práci. Řemeslníkovi stačí technika; umělci kromě technických znalostí nemůže chybět inspirace, která je pozitivní formou vlastnění: opravdový umělec nevlastní umění ani jím není ovládán. Umění slavit se nenaučíme tím, že navštěvujeme kurz *public speaking* nebo přesvědčovacích komunikačních technik (neposuzují úmysly, vidím účinky). Každý nástroj může být užitečný, ale vždy musí být podřízen povaze liturgie a působení Ducha. Je zapotřebí se slavení horlivě věnovat a dát mu možnost, aby nám samo předalo své umění. Guardini píše: „Musíme si uvědomit, jak hluboce jsme ještě zakořeněni v individualismu a subjektivismu, jak nejsme zvyklí na velké výzvy a jak nepatrný je náš náboženský život. Musí se znovu probudit smysl pro velikost modlitby a také vůle zapojit do ní naše bytí. Ale cestou k těmto cílům je disciplína, zřeknutí se jemné sentimentality; solidní práce, vykonávaná v poslušnosti církvi, ve vztahu k našemu bytí a náboženskému chování.“²⁵ Tak se naučíme umění slavit.

51. Když na toto téma hovoříme, máme sklon se domnívat, že se týká jen vysvěcených duchovních, kteří obřadu předsedají. Ve skutečnosti je to postoj, který mají žít všichni pokřtění. Mám na mysli všechna gesta a slova, která ke shromáždění patří: shromáždit se, důstojně kráčet v průvodu, sedět, stát, klečet, zpívat, mlčet, provolávat slávu, dívat se, naslouchat. Těmito způsoby se shromáždění účastní obřadu „jako jeden muž“ (Neh 8,1). Když všichni společně vykonávají totéž gesto, když všichni hovoří jedním hlasem, pociťuje jednotlivec sílu celého shromáždění. To je jednota, která nejenže neumrtvuje, ale naopak vychovává jednotlivé věřící, aby objevovali opravdovou jedinečnost své osobnosti nikoliv skrze individualistické postoje, ale s vědomím toho, že jsme jedno tělo. Nejde o to, že bychom museli dodržovat liturgickou etiketu: je to spíše „disciplína“ – ve smyslu používaném Guardinim –, která nás formuje, pokud ji dodržíme s přesvědčením: jsou to gesta a slova, která vnášejí řád do našeho

²⁵ R. Guardini, *Liturgische Bildung* (1923) v *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz 1992, s. 99.

vnitřního světa, dávají nám prožívat pocity, postoje a jednání. Nejsou vyjádřením nějakého ideálu, který by nás měl inspirovat, ale jsou jednáním, které zahrnuje tělo v jeho celistvosti, tedy v tom, že je jednotou duše a těla.

52. Mezi rituálními gesty, která patří celému shromáždění, zaujímá ticho zcela zásadní místo. Několikrát je předepsáno v rubrikách: celá eucharistická slavnost je ponořena do ticha, které předchází jejímu začátku a poznamenává každý okamžik slavení, jak se postupně odvíjí. Ticho je přítomné v úkonu kajícnosti, po výzvě k modlitbě, v liturgii slova (před čtením, mezi čteními a po homilii); v eucharistické modlitbě, po přijímání.²⁶ Není to útočiště, kam bychom se ukryli do vnitřní izolace, abychom jinak téměř neprotrpěli obřad, protože nás rozptyluje: takové ticho by bylo v rozporu se samotnou podstatou obřadu. Liturgické ticho je mnohem více: je symbolem přítomnosti a působení Ducha Svatého, který oživuje celý obřadní úkon, a proto často představuje vyvrcholení sekvence obřadu. Právě proto, že je symbolem Ducha, má sílu vyjádřit své různorodé působení. Když se vrátíme k okamžikům, které jsem uvedl výše, ticho vede ke kajícnosti a touze po obrácení; probouzí k naslouchání slovu a k modlitbě; vede k adoraci těla a krve Kristovy; v důvěrném okamžiku přijímání každému naznačuje, jak chce Duch působit v našem životě, aby nás připodobnil lámanému Chlebu. Proto jsme povoláni, abychom s velkou pečlivostí vykonávali symbolické gesto ticha: v něm nám Duch dává podobu.
53. Každé gesto a každé slovo obsahují přesný úkon, který je vždy nový, protože se setkává vždy s novým okamžikem našeho života. Vysvětlím to na jednoduchém příkladu. Klekáme si, abychom poprosili o odpuštění, abychom pokořili svou pýchu, abychom Bohu odevzdali své slzy, abychom ho snažně prosili o jeho zásah, abychom mu děkovali za přijatý dar: je to vždy stejné gesto, které v podstatě říká, že jsme před Bohem malí. Nicméně tím, že ho vykonáváme v různých okamžicích svého života, utváří naše hluboké nitro a projevuje se pak navenek v našem vztahu k Bohu a bratřím. Pokleknout je třeba umět, lépe řečeno činit tak s plným vědomím jeho symbolického významu a potřeby vyjádřit tímto gestem svůj způsob bytí v přítomnosti Pána. Platí-li to vše pro toto jednoduché gesto, oč více to platí pro bohoslužbu slova? Jaké umění si máme osvojit, abychom hlásali slovo, abychom mu naslouchali, abychom jím inspirovali svou modlitbu, abychom mu umožnili stát se životem? To vše si zasluhuje nejvyšší péči, nikoliv formální, vnější, ale životně důležitou, vnitřní, protože každé gesto a každé slovo obřadu vyjádřené „uměním“ utváří křesťanskou osobnost jednotlivce i společenství.
54. Pokud je pravda, že *ars celebrandi* se týká celého shromáždění, které slaví, je rovněž pravda, že vysvěcení duchovní mu musí věnovat zvláštní péči. Při návštěvách křesťanských společenství jsem si často všiml, že jejich způsob prožívání obřadu je podmíněn – v dobrém, ale bohužel i ve zlém – tím, jak jejich kněz předsedá shromáždění. Můžeme říci, že existují různé „modely“ předsedání. Zde je možný výčet postojů, které, přestože jsou navzájem protichůdné, charakterizují dozajista nevhodný způsob předsedání: přísná strohost nebo přehnaná kreativita; zduchovnělý

²⁶ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani*, č. 45; 51; 54–56; 66; 71; 78; 84; 88; 271.

mysticismus nebo praktický funkcionalismus; ukvapený spěch nebo zdůrazněná pomalost; lajdácká nedbalost nebo přehnaná vytríbenost; přehnaná přívětivost nebo hierarchická netečnost. Navzdory šíři této škály se domnívám, že nevhodnost těchto modelů má jeden společný kořen: přehnanou personalizaci obřadního stylu, který občas vyjadřuje špatně skrývanou mánii být protagonistou. Často se to více projeví, když jsou naše obřady přenášeny online, což není vždy vhodné a měli bychom na to myslet. Rozumějme, tyto postoje nejsou nejrozšířenější, ale nezřídka shromáždění trpí tímto „špatným zacházením“.

55. O významu a křehkosti předsedání by se toho dalo říci mnoho. Při několika příležitostech jsem se zaměřil na náročný úkol přednášet kázání.²⁷ Nyní se omezím na několik širších úvah, opět se zamyslet s vámi nad tím, jak nás liturgie formuje. Mám na mysli obvyklost nedělních mší v našich společenstvích: hovořím tedy o kněžích, ale implicitně o všech vysvěcených duchovních.
56. Kněz prožívá svou typickou účast na obřadu díky daru, který obdržel ve svátosti kněžství: tato typická účast se projevuje právě předsedáním. Jako všechny úkoly, které je povolán vykonávat, ani tento není primárně úkolem přiděleným společenstvím, ale je spíše důsledkem vylití Ducha Svatého, kterého obdržel při svěcení a k takovému úkolu ho uschopňuje. Kněz je také formováním, že předsedá shromáždění, které slaví.
57. Aby byla tato služba vykonávána dobře – právě s uměním –, je zásadní, aby si kněz především živě uvědomoval, že je díky milosti zvláštní přítomností Vzkříšeného. Vysvěcený duchovní je sám o sobě jedním ze způsobů Pánovy přítomnosti, která činí křesťanské shromáždění jedinečným, odlišným od jakéhokoliv jiného.²⁸ Tento fakt dává „svátostnou“ hloubku – v širším slova smyslu – všem gestům a slovům toho, kdo předsedá. Shromáždění má právo vnímat v těchto gestech a slovech touhu, že Pán i dnes stejně jako při poslední večeři chce s námi jíst velikonočního beránka. Hlavní hrdina je tedy Vzkříšený, určitě to není naše nezralost, která se přijetím nějaké role a nějakého postoje snaží o prezentaci, kterou nemůže mít. Sám kněz je ohromen touto touhou po sdílení, kterou má Pán vůči každému člověku: jako by byl postaven mezi Ježíšovo srdce planoucí láskou a srdce každého věřícího, který je předmětem jeho lásky. Předsedat eucharistii znamená ponořit se do výhně Boží lásky. Když je nám dáno pochopit nebo také jen vytušit tuto skutečnost, jistě nemáme více zapotřebí nějaké *direktorium*, které nám ukládá vhodné chování. Pokud to máme zapotřebí, je to *pro tvrdost našeho srdce*. Nejvyšší, a tedy nejnáročnější normou je vlastní eucharistický obřad, který vybírá slova, gesta, pocity, a umožňuje nám pochopit, zda odpovídají úkolu, který mají vykonat, či nikoli. Je zřejmé, že ani to nelze improvizovat: je to umění, které od kněze vyžaduje, aby ho uplatňoval, lépe řečeno, aby neustále rozdmýčoval oheň lásky, který Pán přinesl na tuto zem (srov. Lk 12,49).
58. Když první společenství láme chléb v poslušnosti Pánova příkazu, činí to pod dohledem Marie, která doprovází první kroky církve: „Ti všichni jednomyslně setrvali

²⁷ Viz apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), č. 135–144.

²⁸ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 7.

v modlitbách spolu se ženami, s Ježíšovou matkou Marií“ (Sk 1,14). Panna Maria „bdí“ nad gesty svého Syna, která světil apoštolům. Jak ve svém lůně chránila Slovo, které se stalo tělem, poté co přijala slova anděla Gabriela, stejně tak znovu chrání v lůně církve gesta, která vytvářejí tělo jejího Syna. Kněz, který na základě daru přijatého ve svátosti kněžství opakuje tato gesta, je chráněn v lůně Panny. Potřebujeme nějakou normu, která by nám říkala, jak se máme chovat?

59. Když se kněží stali nástroji, které mají na zemi rozlít oheň Kristovy lásky, a jsou chráněni v lůně Marie, Panny, která se stala církví (jak zpíval sv. František), nechávají na sebe působit Ducha, který chce dovést k naplnění díla započaté při jejich svěcení. Působení Ducha jim nabízí možnost předsedat eucharistickému shromáždění s bázni Petra, který si uvědomoval, že je hříšník (srov. Lk 5 1–11), v hluboké pokoře trpícího služebníka (srov. Iz 42n), s touhou nechat „se pozřít“ lidem, jimž byl svěřen pro výkon každodenní služby.

60. Právě samotný obřad vychovává ke schopnosti předsedat, opakují, že to není mentální přijetí, i když je do toho zapojena celá naše mysl, stejně jako naše citlivost. Kněz je tedy formován k předsedání slovy a gesty, které liturgie vkládá do jeho úst a do jeho rukou. Neusedá na trůn,²⁹ protože Pán vládne s pokorou toho, kdo slouží.

Nepřebírá ústřední místo oltáře, který je *znamením Krista, z jehož probodeného boku vytryskla voda a krev, zdroj svátostí církve a střed naší chvály a společného díkůvzdání.*³⁰

Když kněz přistupuje k oltáři, aby obětoval, je veden k pokoře a lítosti slovy: „S duší pokornou a se srdcem zkroušeným prosíme, Bože, abys nás přijal: ať se dnes před tebou staneme obětí, která se ti zalíbí.“³¹

Nemůže si o sobě něco namýšlet kvůli svěřené službě, protože liturgie ho vybízí, aby prosil o očištění ve znamení vody: „Smyj ze mě, Bože, mou nepravost a očist mě od hříchu.“³²

Slova, která liturgie klade do jeho úst, mají různý obsah, který vyžaduje zvláštní tón: vzhledem k významu těchto slov se od kněze vyžaduje skutečné *ars dicendi*. Dávají formu jeho vnitřním pocitům, tu při vzývání Otce jménem shromáždění, tu ve výzvě, kterou se obrací na shromáždění, tu v aklamaci jedním hlasem s celým shromážděním. Ten, kdo předsedá, má skrze eucharistickou modlitbu – na níž se podílejí také všichni pokřtění, když naslouchají *v úctě a tichu* a vstupují *s aklamacemi*³³ – moc připomenout Otci *jménem celého svatého lidu* obět jeho Syna při poslední večeři, aby se ten nesmírný dar znovu zpřítomnil na oltáři. Na této oběti se podílí obětováním sebe sama. Kněz nemůže vyprávět Otci o poslední večeři, aniž by na ní měl podíl. Nemůže říci: „Vezměte a jezte z toho všichni: toto je moje tělo, které se za vás vydává,“ a neprožívat

²⁹ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani*, č. 310.

³⁰ *Prex dedicationis v Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 1977, s. 102.

³¹ *Missale Romanum*, 2008, s. 515: „In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te, Domine; et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, Domine Deus.“

³² *Missale Romanum*, 2008, s. 515: „Lava me, Domine, ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.“

³³ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani*, č. 78–79.

tutéž touhu obětovat vlastní tělo, vlastní život za lid jemu svěřený. Právě to prožívá ve výkonu své služby.

Tím vším a mnohým dalším je kněz neustále formován k obřadnímu úkonu.

61. Chtěl jsem pouze nabídnout několik úvah, které jistě nevyčerpávají nesmírný poklad slavení svatých tajemství. Žádám všechny biskupy, kněze a jáhny, ty, jimž je svěřena formace v seminářích, učitele na teologických fakultách a teologických školách, všechny katechety a katechetky, aby pomáhali svatému Božímu lidu čerpat z toho, co vždy bylo prvotním zdrojem křesťanské spirituality. Jsme neustále vyzýváni k tomu, abychom znovu objevovali bohatství obecných principů uvedených v prvních odstavcích konstituce *Sacrosanctum Concilium* a chápali vnitřní pouto mezi první koncilní konstitucí a všemi ostatními. Z tohoto důvodu se nemůžeme vracet k formě obřadu, kterou koncilní otcové *cum Petro* a *sub Petro* považovali za nutné reformovat a pod vedením Ducha a v souladu s jejich vědomím pastýřů schválili principy, z nichž se zrodila reforma. Svatí papežové Pavel VI. a Jan Pavel II. tím, že schválili reformované liturgické knihy *ex decreto Sacrosancti OEcumenici Concilii Vaticani II*, zaručili věrnost reformy koncilu. Proto jsem napsal *Traditionis custodes*, aby církev mohla v různosti jazyků pozdvihnout *jednu jedinou a stejnou modlitbu* schopnou vyjádřit její jednotu.³⁴ Jak jsem již napsal, zamýšlím tuto jednotu obnovit v celé církvi římského obřadu.
62. Přál bych si, aby nám tento list pomohl probudit úžas nad krásou pravdy křesťanského slavení, připomínat si nutnost opravdové liturgické formace a rozpoznat význam umění slavit, aby sloužil pravdě velikonočního tajemství a spoluúčasti všech pokřtěných, každého ve zvláštnosti jeho povolání.
- Všechno to bohatství není daleko: je v našich kostelích, v našich křesťanských svátcích, v ústředním postavení neděle, v síle svátostí, které slavíme. Křesťanský život je nepřetržitá cesta růstu: jsme povolání nechat se formovat s radostí a ve společenství.
63. Proto bych vám rád zanechal ještě jedno doporučení, abyste pokračovali na naší cestě. Vyzývám vás, abyste znovu objevili smysl *liturgického roku* a *dne Páně*: i to je odkaz koncilu.³⁵
64. Ve světle toho, co jsme připomněli výše, chápeme, že liturgický rok je pro nás příležitostí růst v poznání Kristova tajemství tím, že ponoříme svůj život do tajemství jeho Velikonoc a budeme očekávat jeho návrat. To je skutečná trvalá formace. Náš život není náhodným a chaotickým sledem událostí, ale cestou, která nás každé Velikonoce připodobňuje k němu a na které *s nadějí očekáváme požehnaný příchod našeho Spasitele Ježíše Krista*.³⁶

³⁴ Srov. Pavel VI., apoštolská konstituce *Missale Romanum* (3. dubna 1969), in *AAS* 61 (1969), s. 222.

³⁵ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 102–111.

³⁶ *Missale Romanum*, 2008, s. 598: „... exspectantes beatam spem et adventum Salvatoris nostri Iesu Christi.”

65. V plynutí času, obnoveného Velikonocemi, církev slaví každý osmý den v neděli událost spásy. Spíše než předpisem je neděle darem, který Bůh dává svému lidu (z tohoto důvodu ho církev chrání příkázáním). Nedělní obřad nabízí křesťanskému společenství příležitost, aby se formovalo eucharistií. Neděli co neděli slovo Zmrtvýchvstalého osvěcuje náš život a chce v nás způsobit to, pro co bylo posláno (srov. Iz 55,10–11). Neděli co neděli chce přijímání těla a krve Kristovy i z našeho života učinit oběť, která by se Otci zalíbila, v bratrském společenství, které se vytváří sdílením, přijetím, službou. Neděli co neděli nás síla lámaného Chleba podporuje při hlásání evangelia, v němž se projevuje opravdovost našeho slavení.

Zanechme polemik a naslouchejme společně tomu, co Duch říká církvi, chraňme společenství, žasněme i nadále nad krásou liturgie. Dostali jsme darem velikonočního beránka, nechme se chránit Pánovou touhou jíst s námi. Pod pohledem Marie, Matky církve.

Dáno v Římě ve Svatém Janu v Lateránu dne 29. června 2022, o slavnosti svatých apoštolů Petra a Pavla v desátém roce mého pontifikátu.

František

Celé lidstvo se třese, celý vesmír se chvěje a nebe jása,
když je na oltáři v ruce kněze
přítomný Kristus, živý Syn Boží.
Ó závratná výše a úžasná vznešenost!
Ó vznešená pokora! ÓO pokorná vznešenost,
když se Pán vesmíru, Bůh a Boží Syn,
ponížil do té míry, že se pro naši spásu skryl
v podobě malého chleba!
Pohleďte, bratři, na pokoru Boha
a otevřte před ním svá srdce;
ponižte se i vy, abyste jím byli velebeni.
Proto si nenechávejte pro sebe nic ze sebe,
aby vás všechny plně přijal ten, který se vám zcela obětuje.

Sv. František z Assisi, dopis celému řádu II, 26-29